

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

มนุษย์เรารู้ตลอดชีวิต นับตั้งแต่วันแรกจนถึงวันสุดท้ายของชีวิต โดยเรียนรู้เพื่อพัฒนาตนเองให้มีความรู้และทักษะในด้านต่าง ๆ ซึ่งการเรียนรู้ดังกล่าวนี้ได้จากแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ เช่น บ้าน ครอบครัว ชุมชน โรงเรียน มหาวิทยาลัย ห้องสมุดและสิ่งแวดล้อม ความรู้ต่าง ๆ ที่มนุษย์ได้เรียนรู้จึงถูกเก็บรวบรวมไว้ในรูปแบบต่าง ๆ ที่หลากหลาย ทั้งในตัวบุคคลและถ่ายทอดไว้ในหนังสือจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง แหล่งที่รวบรวมความรู้ที่เป็นหนังสือเหล่านี้ก็จัดตั้งเป็นห้องสมุดหรือขยายใหญ่เป็นหอสมุด ซึ่งถือเป็นแหล่งศึกษาหาความรู้ทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยใช้สื่อส่วนใหญ่ในรูปแบบสิ่งพิมพ์ ในปัจจุบันองค์ความรู้ต่าง ๆ เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วในทุกมุมโลก ดังนั้นความเคลื่อนไหว ความก้าวหน้าของความรู้จึงมีอิทธิพลต่อการบริหารจัดการแหล่งที่เก็บรวบรวมความรู้ที่เราเรียกว่าห้องสมุดหรือหอสมุดเป็นอย่างมาก เพราะแนวคิดของการบริหารจัดการความรู้ในมิติใหม่ได้เกิดขึ้น โดยมีกรกล่าวถึงการจัดการความรู้ (Knowledge Management) ซึ่งเป็นมิติใหม่ในการมองความรู้ของสรรพศาสตร์อย่างเป็นระบบ เริ่มตั้งแต่ผู้รับบริการความรู้ ผู้ผลิตความรู้ เนื้อหาหรือองค์ความรู้และกระบวนการจัดการความรู้ที่จะเริ่ม รวมถึงแต่การสร้างองค์ความรู้ขึ้นใช้เอง การค้นหาความรู้จากภายนอก การจัดการหมวดหมู่ความรู้ การถ่ายทอดความรู้ การนำเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารมาช่วยในการเรียนรู้ การใช้ความรู้ตลอดถึงการสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ ซึ่งแนวคิดดังกล่าวมีอิทธิพลต่อการบริหารจัดการห้องสมุดในสถาบันการศึกษาในปัจจุบันเป็นอย่างมาก นอกจากนี้แล้วแนวคิดดังกล่าวยังสอดคล้องกับมาตราที่ 29 ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่บัญญัติไว้ว่า “ให้สถานศึกษาร่วมกับบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการและสถาบันสังคมอื่น ๆ ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนโดยจัดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีการจัดการศึกษาอบรม มีการแสวงหาความรู้ข้อมูล ข่าวสารและรู้จักเลือกสรรภูมิปัญญาและวิทยาการต่าง ๆ เพื่อพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการ รวมทั้งหาวิธีการสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การพัฒนาระหว่างชุมชน”

ดังนั้นจึงมีผลทำให้แนวคิดของการพัฒนาห้องสมุดในปัจจุบันจึงต้องปรับเปลี่ยนไป ห้องสมุดแนวใหม่จึงมีชื่อ “ที่ซังหนังสือ” แต่ควรจะเป็นแหล่งกลางในการให้ผู้รับบริการความรู้ ผู้ผลิตความรู้ ครู ผู้บริหารโรงเรียนและชุมชน ได้ใช้ห้องสมุดเป็นเวทีกลางแห่งการเรียนรู้ของผู้เรียน ดังที่ ฯพณฯ นายกรัฐมนตรี พตท. ดร.ทักษิณ ชินวัตร (อ้างจาก นวัตกรรม วิชาการ, 2548 : 33) ได้กล่าว ในการสัมมนาทางวิชาการเรื่องหัวใจการพัฒนาชาติ เมื่อวันที่ 10 สิงหาคม พ.ศ. 2541 ไว้ว่า ปัญหาที่ยังดำรงมากก็คือห้องสมุดในสถาบันการศึกษา โดยในปัจจุบันทำห้องสมุดของหนังสือเข้าห้องเท่านั้น ห้องสมุดควรจะเป็นห้องสมุดที่มีชีวิต ไม่ใช่ห้องสมุดที่ลงทุนสร้างแล้วไม่มีคนใช้ชุมชน สมองของเด็กอยู่ที่ห้องสมุด ดังนั้นการพัฒนาในครั้งนี้จึงต้องทำให้สร้างห้องสมุดที่มีชีวิต “... มีการปรับปรุงพัฒนามีหนังสือเปลี่ยนใหม่ ๆ อยู่เรื่อย ๆ และมีวงจรระบบสารสนเทศรองรับ เพื่อการศึกษาค้นคว้า เพื่อจูงใจให้ผู้ใช้ได้รับประโยชน์อย่างเต็มที่ ...” นอกจากนี้ อาร รามาชานคราน (อ้างจาก นวัตกรรม วิชาการ, 2548 : 33) ได้แสดงแนวคิดที่สอดคล้องในประเด็น ดังกล่าวข้างต้น ไว้ว่า “ห้องสมุดต้องเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวัน เหมือนกับร้านขายของ แล้วจะต้องทำให้ทุกคนสามารถเข้าไปรับบริการได้อย่างสะดวก ...”

จากการศึกษา พบว่าโรงเรียนส่วนมาก ได้พยายามดำเนินการตามการพัฒนาห้องสมุดและ แหล่งการเรียนรู้ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แต่อย่างไรก็ตามจากการศึกษา พบว่าสถานศึกษาจำนวนมากได้พยายามที่จะดำเนินการพัฒนาห้องสมุดและแหล่งการเรียนรู้ ให้สอดคล้องและเอื้อต่อการจัดการศึกษาตามแนวทางการปฏิรูปการศึกษาและพระราชบัญญัติ การศึกษา พ.ศ. 2542

ในฐานะที่มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยอุดมศึกษา เพื่อการพัฒนา ห้องถิ่นจึงเล็งเห็นความสำคัญของแนวคิดในการจัดการห้องสมุดมีชีวิตดังกล่าว จึงได้ศึกษา ความต้องการและแนวทาง เพื่อสนับสนุนและส่งเสริมโรงเรียนในอำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน ๖ โรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนเชียงดาววิทยาคม โรงเรียนบ้านแม่คะ โรงเรียนบ้านรินหลวง โรงเรียนบ้านวังจ้อม โรงเรียนบ้านห้วยเป้า โรงเรียนบ้านเมืองคอง โรงเรียนพัฒนาต้นน้ำขุนคอง และ โรงเรียนบ้านนาหวายดังกล่าว ได้พัฒนาแหล่งการเรียนรู้ในสถานศึกษาให้เป็นอุทยาน แห่งการเรียนรู้ต่อไป

2. โจทย์และคำถามการวิจัย

2.1 โจทย์วิจัย

จะพัฒนาห้องสมุดแบบมีชีวิตของโรงเรียนในอำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ ได้อย่างไร

2.2 คำถามวิจัย

2.2.1 ห้องสมุดของโรงเรียนในอำเภอเชียงดาว มีบริบทและศักยภาพอย่างไร เพราะเหตุปัจจัยใด

2.2.2 ความต้องการในการพัฒนาห้องสมุดที่แท้จริงของโรงเรียนเป็นอย่างไร และมีแนวทางในการพัฒนาเป็นอย่างไร

3. วัตถุประสงค์การวิจัย

3.1 วัตถุประสงค์ทั่วไป

เพื่อศึกษาความต้องการและแนวทางในการพัฒนาห้องสมุดมีชีวิตของโรงเรียนในอำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่

3.2 วัตถุประสงค์เฉพาะ

3.2.1 ศึกษาบริบทและศักยภาพของห้องสมุดโรงเรียนในอำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่

3.2.2 ศึกษาปัจจัยที่เป็นอุปสรรคและเอื้อต่อการพัฒนาห้องสมุดโรงเรียนในอำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่

3.2.3 ศึกษาความต้องการในการพัฒนาห้องสมุดของโรงเรียนในอำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่

3.2.4 ระบุแนวทางในการพัฒนาห้องสมุดมีชีวิตของโรงเรียนในอำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่

4. ขอบเขตการวิจัย

ระยะที่ 1 ศึกษาบริบทและศักยภาพของความต้องการที่จะพัฒนาห้องสมุดโรงเรียนในอำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 8 โรงเรียน ซึ่งจะมีทั้งโรงเรียนขนาดใหญ่ ขนาดกลาง และขนาดเล็ก โดยการจัดเวทีสนทนากลุ่มเป้าหมายและสัมภาษณ์เชิงลึก ได้แก่ บริบทและศักยภาพของห้องสมุดโรงเรียน ด้านสภาพทั่วไป ทรัพยากรการเรียนรู้ ระบบโครงสร้างการบริหารและการบริการของห้องสมุด ความต้องการที่จะพัฒนาห้องสมุด

ระยะที่ 2 ศึกษาแนวทางในการพัฒนาห้องสมุดมีชีวิตของโรงเรียนในอำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ ตามขั้นตอน ดังนี้

1. กำหนดแผนดำเนินงานและกิจกรรมในการศึกษา
2. ปฏิบัติการตามแผนปฏิบัติการและติดตามผลการศึกษาแนวทางในการพัฒนา
3. นำข้อมูลที่ได้จากการติดตามผลมาสังเคราะห์ทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพ

5. นิยามศัพท์เฉพาะ

ห้องสมุดมีชีวิต หมายถึงห้องสมุดในโรงเรียนที่มีการจัดเป็นแหล่งการเรียนรู้รูปแบบใหม่ที่รวมชุมชน วัฒนธรรม ภูมิปัญญาและเทคโนโลยีเข้าด้วยกัน เพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้โดยการสัมผัสกับของจริง และใช้ข้อมูลจากเทคโนโลยีเป็นสื่อในการเรียนรู้ได้อย่างเหมาะสมตามศักยภาพและบริบทของโรงเรียนและชุมชน

โรงเรียน หมายถึงโรงเรียนในอำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 8 โรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนเชียงดาววิทยาคม โรงเรียนบ้านแม่ณะ โรงเรียนบ้านรินหลวง โรงเรียนบ้านวังจ้อม โรงเรียนบ้านห้วยเป้า โรงเรียนบ้านเมืองคอง โรงเรียนพัฒนาคั้นน้ำขุนคองและโรงเรียนบ้านนาหวาย